

RECENSIES

van kritische geschiedvorsing is dit werkje niet. Als naslagwerk, voor een eerste oriëntatie, kan het echter van nut zijn.

P.J. Drooglever

G. van Haver, *Onmacht der verdeelden. Katholieken in Vlaanderen tussen democratie en fascisme 1929-1940* (Berchem: EPO, 1983, 300 blz., BF495,—, ISBN 90 6445 892 8).

Het is opvallend hoeveel fascisten of leden van nieuwe-orde-bewegingen katholiek of van katholieke huize waren. Vanuit die vaststelling is er maar een kleine stap nodig om een oorzakelijk verband te leggen tussen catholicisme en fascisme. Dat dit verband alvast voor Vlaanderen ten onrechte wordt gelegd, toont G. van Haver aan in haar werk *De onmacht der verdeelden*. Dit proefschrift vult een leemte aan in de historische kennis betreffende België in de jaren dertig. Die lacune kwam sterk op de voorgrond in de vaak gepassioneerde discussie die maandenlang - ook ver buiten de kring van de Belgische historici - omtrent de televisiereeks 'De Nieuwe Orde' werd gevoerd. Een belangrijk facet van het debat vond zijn oorsprong in de soms ongenueanceerde of te weinig gefundeerde wijze waarop M. de Wilde de invloed van kerk en clerus op het ontstaan van sympathieën voor de nieuwe-orde-ideeën benaderde. De samensteller van het programma ging voorbij aan de vaak tegenstrijdige meningen, die de kerk, de gelovigen en de katholieke organisaties omtrent het fascisme en de nieuwe orde waren toegegaan. Dat is precies de thematiek die G. van Haver behandelt. Zij geeft in haar werk een helder overzicht van de sterk uiteenlopende reacties van de katholieken in Vlaanderen op de voornamelijk uit Duitsland en Italië binnendringende nieuwe-orde-ideeën en de eigen gestalte die organisaties en tijdschriften daaraan in het Nederlandstalig gedeelte van België gaven.

De conflicten tussen kerk en fascisme in Duitsland en Italië situeerden zich in hoofdzaak rond opvoeding en onderwijs. De samenwerking die niettemin tussen een aantal katholieken en de fascistten tot stand kwam, was vaak ingegeven door een pastorale bekommernis, maar werd ook in ruime mate vergemakkelijkt door de ideologische affiniteiten die catholicisme en fascisme vertoonden. Beide stelsels waren tegen het liberalisme gekant en stelden in de plaats van het individualisme de dienstbaarheid aan een gemeenschap, gebaseerd op eerbied voor gezag en gezin. Bovendien hadden katholieken en fascistten een gemeenschappelijke ervvijand, namelijk het communisme.

Bij de katholieken in Vlaanderen begon, zowel langs Vlaams-nationale als langs traditioneel democratische zijde, een brede discussie over de maatschappelijke ordening vanaf 1933-1934 op gang te komen. Tot een samenwerking, een 'concentratie' van de verschillende tendenzen kwam het evenwel niet, wegens de onverenigbaarheid van de opvattingen die de katholieken in Vlaanderen waren toegegaan. Het waren overigens enkel de parlementsverkiezingen van 1936 die een duidelijke verschuiving naar de nieuwe orde toe te zien gaven; in 1939 was de oude orde grotendeels hersteld.

Alhoewel de katholieke democraten in Vlaanderen gekant waren tegen de brutale onderdrukking en het racisme van het nationaal-socialisme, wezen zij het Hitler-regime voornamelijk af wegens de kerkvervolging in Duitsland. De Vlaams-nationalisten daarentegen onderhielden geregelde contacten met Nazi-Duitsland. Toch was er ook Vlaamse belangstelling voor het regime en de realisaties van Mussolini, en meer in het bijzonder voor het Italiaanse corporatisme. Ook omtrent de corporatieve organisatie liepen de meningen in katholiek Vlaanderen echter uiteen. De Vlaams-nationalisten dachten aan een staats-

RECENSIES

corporatisme, terwijl werkgevers en vakbonden een wettelijk georganiseerde, sociaal-economische organisatie van beroepen en bedrijven beoogden. In die verdeeldheid lag volgens G. van Haver de onmacht van de katholieke gemeenschap in Vlaanderen om de uitdagingen van de jaren dertig te beantwoorden.

Het werk steunt op een uitgebreid archiefonderzoek in binnen- en buitenland. Te betreuren is dat de auteur niet meer ooggetuigen en vooral niet meer privé-archieven heeft geraadpleegd. G. van Haver laat ook de kans onbenut om de lijn van haar werk, al was het maar sporadisch, door te trekken naar de periode van de bezetting, die in ruime mate schatplichtig was aan de ideeën en de sympathieën die in de jaren dertig waren gevormd.

M. van den Wijngaert

Jan Bank, *Katholieken en de Indonesische Revolutie* (Dissertatie Utrecht 1983, Publikaties van het KADOC XI; Baarn: Ambo, 1983, 576 blz., f37,50, ISBN 90 2630 597 4).

Bank heeft een boek geschreven, dat zich niet alleen onderscheidt vanwege de omvang. In historiografisch opzicht hebben wij namelijk hier te maken met een belangwekkend boek. Globaal gezien, kent de geschiedschrijving van de dekolonisatie twee richtingen. Tot de jaren zestig overheerste de Europacentrische benadering, daarna heeft ook die geschiedschrijving ruimte gekregen, die de dekolonisatie beschouwt vanuit de gekoloniseerde gebieden en zoekt naar continuïteit in de geschiedenis van het inheemse volk zelf, maar daarbij nogal eens doorslaat door de kolonist naar de marge te verwijzen. Het is de verdienste van Bank gestreefd te hebben naar een synthese, die als poging alle lof toekomt - op dit boek promoveerde Bank en bij die gelegenheid verwierf hij terecht de 'cum laude' - en die ik graag een voorbeeldfunctie toewens.

Waar gaat het boek over? Die vraag moet gesteld worden, want de titel dekt maar half de lading. In de kern behandelt Bank weliswaar de houding van katholieken in Nederland en Indië op het niveau van de kerk en de politiek tegenover de ontvoogding van Indië in de periode 1945-1949, maar hij haalt er zoveel bij en beschrijft diverse aspecten zo uitvoerig dat het boek tevens een studie is van het gehele terrein van de dekolonisatie van Indië. Het lijkt soms op een omnibus, met dit verschil dat de verhalen in elkaar geschoven zijn, verhalen over de onafhankelijkheidsstrijd, de rol van de Engelsen tot najaar 1946, de verspreiding van het nationalisme, opkomst en ondergang van het federalisme, het beleid van de Nederlandse regering en dat van Batavia, de besluitvorming in Djokjakarta, de internationale scène, de militaire operaties, de katholieke partijen zowel in Nederland als in Indië, de missie en zending etc. De samenhang van deze verhalen met de kern is niet overal even duidelijk en wil men kritiek leveren, dan kan men de vinger leggen op tenminste twee zwakke plekken: de compositie en de uitvoerigheid. Menig onderdeel staat wat verloren en de uitvoerigheid leidt te vaak de aandacht af van het wezenlijke. Maar de voordelen moeten zwaarder wegen: de wel zeer ruime context, waarin het hoofdthema is ingebed, maakt het alleen maar begrijpelijker, waarom de katholieke kerk en de katholieke politici in Nederland en Indië tot zo'n verschillende opstelling tegenover de Republiek en het nationalisme kwamen en hoe werkelijkheidsvreemd de stellingen waren, vanwaaruit de katholieke politici in Nederland opereerden om de dekolonisatie naar hun model te laten verlopen.

Wie in de gelegenheid is zich een beeld te vormen vanuit de literatuur, zal overigens niet tot schokkende nieuwe inzichten komen. In Indië was de katholieke kerk door het Vati-